

Elzas-Vogezen

Zwarte Woud - Basel

Het renaissanceïstische Maison Pfister (1537) in de Rue des Marchands in Colmar
A. Kauffmann/temis.fr

De regio's van deze gids:

(zie de kaart aan de binnenzijde van het omslag)

- 1** Rond Straatsburg
en de middelhoge Vogezen blz. 95
- 2** Colmar en de wijngaarden van de Elzas blz. 187
- 3** Rond Mulhouse en de Elzasser Jura blz. 255
- 4** Zuidelijke Vogezen blz. 293
- 5** Rond Saverne
en de noordelijke Vogezen blz. 361
- 6** Uitstapjes naar het Zwarte Woud
en naar Basel blz. 427

Inhoud

NIET TE MISSEN

Een keuze uit de mooiste plekjes ... 6

DE REIS VOORBEREIDEN

Reistips 12

NAAR DE ELZAS EN DE VOGEZEN

Met de auto 18

Met de trein 18

Met het vliegtuig 19

VOOR HET VERTREK

Klimaat 20

Nuttige adressen 20

Overnachten 21

Uit eten 22

ELZAS-VOGEZEN VAN A TOT Z

Rubrieken
in alfabetische volgorde 24

MET HET GEZIN

Bezienswaardigheden
en activiteiten 31

MEMO

Evenementen 34

Leestips 36

ELZAS-VOGEZEN ONDER DE LOEP

ELZAS-VOGEZEN VANDAAG

Portretten 40

Economie en bedrijvigheid 43

Beroemdheden uit de Elzas 45

TRADITIES EN LEVENSKUNST

Folklore en feesten 48

Rond kerst 49

Klederdracht 50

Gastronomie 52

Wijn, bier en sterkedrank 54

GESCHIEDENIS

De Elzas, het begin 57

Oorlog na oorlog 60

Een industrieel verleden 64

Europa 66

KUNST EN ARCHITECTUUR

Religieuze bouwkunst 68

ABC van de architectuur 69

Burgerlijke bouwkunst 72

Traditionele woningbouw 74

Kastelen, vestingen

en de Maginotlinie 76

De Maginotlinie 78

Beeldende kunst 82

NATUUR EN LANDSCHAP

Het landschap 84

Natuurlijke rijkdommen 88

Een buitengewone fauna 89

Milieu 90

STEDEN EN BEZIENSWAARDIGHEDEN

1 ROND STRAATSBURG EN DE MIDDELHOGE VOGEZEN

Straatsburg	98
Haguenau	128
Pfaffenhoffen	136
Het noordelijke Rijndal	138
Molsheim	145
Le Struthof	152
Rosheim	155
Obernai	157
Mont Sainte-Odile	162
Le Hohwald	166
Andlau	172
Sélestat	175
Château du Haut-Koenigsbourg ..	183

2 COLMAR EN DE WIJNGAARDEN VAN DE ELZAS

Colmar	190
Route des Vins	204
Ribeauvillé	216
Riquewihr	222
Kaysersberg	227
Turckheim	232
Eguisheim	234
Rouffach	238
Guebwiller	241
Église de Murbach	245
Soultz-Haut-Rhin	247
Thann	249

3 ROND MULHOUSE EN DE ELZASSER JURA

Mulhouse	256
Écomusée d'Alsace	271
Ensisheim	274
Neuf-Brisach	276
Het zuidelijke Rijndal	279
Altkirch	285
Sundgau	288

4 ZUIDELIJKE VOGEZEN

Parc Naturel Régional des Ballons des Vosges	296
Vallée de la Thur	306
Munster	310
Massif du Petit Ballon	320
Val d'Orbey	322
Gérardmer	327
Route des Crêtes	336
Saint-Dié-des-Vosges	344
Col d'Urbeis en val de Villé	349
Sainte-Marie-aux-Mines	354

5 ROND SAVERNE EN DE NOORDELIJKE VOGEZEN

Massif du Donon	364
Wangenbourg	368
Marmoutier	370
Saverne	373
Parc Naturel Régional des Vosges du Nord	382
Neuwiller-lès-Saverne	398
Bouxwiller	400
La Petite-Pierre	404
Niederbronn-les-Bains	411
Bitche	414
Wissembourg	418

6 UITSTAPJES NAAR HET ZWARTE WOOD EN NAAR BASEL

Baden-Baden	430
Badische Weinstraße	438
Europa-Park	452
Freiburg im Breisgau	456
Basel	465

Woordenlijst	474
Register	486
Kaarten en plattegronden	493

**RAADPLEEG VOOR
IEDERE PLAATS ONS
ADRESBOEKJE**

Niet te missen

Het historische centrum en de kathedraal van **Straatsburg**★★★, door Unesco aangemerkt als werelderfgoed (*blz. 98*)

Majestueuze vergezichten op de **Route des Crêtes**★★★ (*blz. 336*)

Een keuze uit de mooiste plekjes

Château du Haut-Koenigsbourg★★, een adelaarsnest op bijna 800 m hoogte (*blz. 183*)

Écomusée d'Alsace★★, het grootste openluchtmuseum van Frankrijk (*blz. 271*)

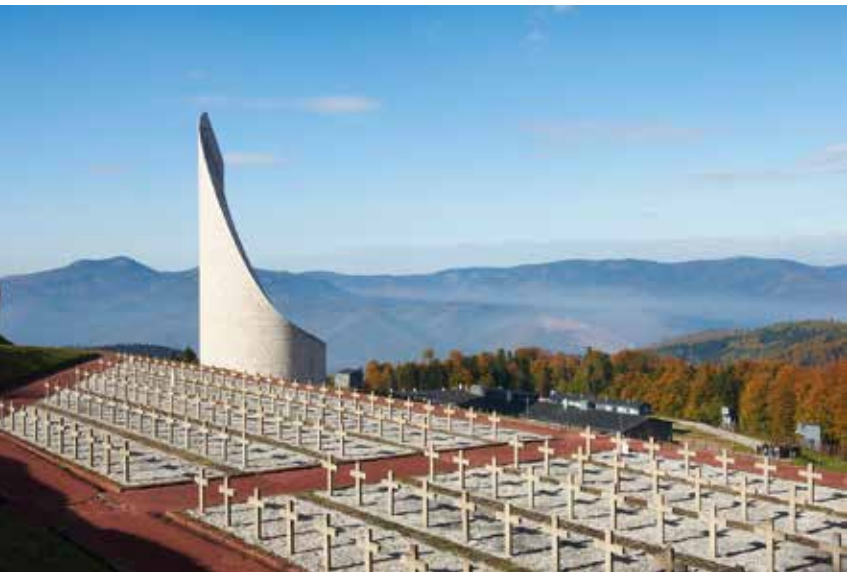
Parc Naturel Régional des Ballons des Vosges★★, waar gemzen, lynxen, rivierkreeften en forellen leven (*blz. 296*)

Colmar★★★ en de pittoreske kanalen van de wijk Petite Venise (blz. 190)

Le Struthof★★, herdenkingsplaats en voormalig concentratiekamp, het enige op Frans grondgebied (blz. 152)

Cité de l'Automobile ★★★ in **Mulhouse** ★★, met de fameuze Bugatti's van de Schlumpf-collectie (blz. 256)

Adembenemende glas- en kristalkunst in het **Musée Lalique** ★★ in Meisental (blz. 388)

Route des Vins ★★★, een van de beroemdste gastronomische routes van Frankrijk (blz. 204)

Fotografie:

Blz. 4: R. Mattes/hemis.fr (boven); B. Rieger/hemis.fr (onder)

Blz. 5: B. Rieger/hemis.fr (linksboven); H. Meyer zur Capellen/imagebroker/age fotostock (rechtsboven); D. Bringard/hemis.fr (onder)

Blz. 6: B. Janssen/age fotostock (boven); D. Caviglia/hemis.fr (onder)

Blz. 7: Y. Levy/age fotostock (linksboven); J. Frumm/hemis.fr (rechtsboven); R. Mattes/hemis.fr (onder)

Elzas-Vogezes van A tot Z

 De **regionale en departementale organisaties voor toerisme** (zie blz. 20) geven informatie over de activiteiten in hun regio. Kijk bij de algemene informatie van elke stad of bezienswaardigheid en in de 'Adresboekjes' onder 'Sport en ontspanning' en 'Evenementen'.

BIERBROUWERIJEN

Voor rondleidingen:

Heineken – 4 rue Saint-Charles - 67300 Schiltigheim - ☎ 03 88 19 57 50/55 - www.heinekenfrance.fr en www.ville-schiltigheim.fr - rondleiding (2 uur) na afspraak - dag. behalve za, zo en feestdagen - gratis.

Météor – 6 rue. du Gén.-Lebocq - 67270 Hochfelden - ☎ 03 88 02 22 22 - www.brasserie-meteor.fr - juli-aug.: ma-do 14.00 u (na reserv.)

FIETSEN

Parc Naturel Régional des Ballons des Vosges – Een lijst met de vele mountainbikeroutes in dit gebied is gratis aan te vragen.

Gidsen en brochures – In de gids *L'Alsace à vélo* (uitg. Dernières Nouvelles d'Alsace) staan zo'n vijftig routes voor alle niveaus beschreven. Brochures zijn te downloaden van: www.tourisme67.com (*Le Bas-Rhin en roue libre*, 22 routes), www.haute-alsacetourisme.com (*La Haute-Alsace à vélo*).

Het netwerk Movelo Alsace telt meer dan zeventig punten waar elektrische fietsen te huur zijn (€ 13 per halve dag of € 20 per dag). www.moveloalsace.wordpress.com.

 Departementale toeristische organisaties, blz. 20.

KERSTMARKTEN

De kerstmarkt in Straatsburg is de oudste en bekendste (een traditie die van Duitsland is overgenomen), maar Kaysersberg heeft de traditie 25 jaar geleden ook nieuw leven ingeblazen. Sindsdien zijn er steeds meer kerstmarkten bij gekomen. Bijvoorbeeld in Kaysersberg, Ribeauvillé, Obernai, Munster, Riquewih, Saverne en Sélestat. Hier vindt u de kerstversieringen, traditionele lekkernijen en kunstnijverheid die kenmerkend zijn voor de Elzas. 'Rond kerst', blz. 47.

KUUROORDEN

Minerale bronnen en geisers

'**Bronwater**' is water dat door de aardkorst sijpelt en uit diepe aardlagen welt nadat het ondergronds is verrijkt met mineralen en gassen met therapeutische eigenschappen. Water uit '**geisers**' heeft bij het bereiken van het aardoppervlak een temperatuur van minstens 35 °C. De bronnen liggen óf langs de breuklijn van het Plateau van Lotharingen, óf in de buurt van kristallijne bergketens.

Warme bronnen – In tegenstelling tot in de vlakte van de Vogezes, liggen er in 'de bergen' in het oosten enkele van oorsprong vulkanische bronnen. De heilzame werking van het water zit hem niet in de aanwezigheid van bepaalde mineralen, maar in de temperatuur en de radioactiviteit. Deze bronnen waren al bekend bij de Romeinen (liefheb-

ELZAS-VOGEZEN VAN A TOT Z

bers van warme bronnen), de Kelten en de Galliërs. Er zijn er twee in de Elzas (**Niederbronn-les-Bains** en het kleinere **Morsbronn-les-Bains**).

Gespecialiseerde kuuroorden

Morsbronn-les-Bains – Tegen reuma en de pijnlijke gevolgen van letsel. Seizoen: maart-nov.

Niederbronn-les-Bains – Reuma, pijnlijke gevolgen van letsel, revalidatie. Seizoen: half maart-half dec.

Hydrotherapie en toerisme

Chaîne Thermale du Soleil – 32 av. de l'Opéra - 75002 Paris - ☎ 0 800 05 05 32 - www.chainethermale.fr.

MILITAIR VERLEDEN

Het strategisch gelegen Elzas-Lotharingen is herhaaldelijk het toneel geweest van oorlogen en invasies. U vindt hier tal van oude forten, ommuringen, torens en poorten uit de middeleeuwen, evenals citadelleten, vestingsteden, slagvelden, kazematten, bunkers en versterkingen. De versterkte steden die Vauban hier in de 17de eeuw bouwde (Neuf-Brisach) en de vesting van Bitche kunnen nog altijd worden bezocht. De Maginotlinie (hier vanaf 1930 aangelegd om de Franse noord-oostgrens tegen een nieuwe Duitse inval te beschermen) voldeed ondanks haar enorme omvang niet. In veel musea in de streek wordt de herinnering aan de diverse oorlogen levend gehouden: Saint-Amarin, Saint-Dié-des-Vosges, Thann, Wissembourg, Wœrth en het Mémorial Alsace-Moselle in Schirmeck.

🌿 'De Maginotlinie', blz. 78.

NATUUR

Parken en tuinen

'**Rendez-vous aux Jardins**' – In juni zijn er een weekend lang talloze tuinen (openbare en privébezit) in de Elzas open voor het publiek en enkele in Duitsland. Zie: www.rendezvousauxjardins.culture.fr.

Regionale parken

Maison du Parc Naturel Régional des Ballons des Vosges – 1 cour de l'Abbaye - 68140 Munster -

☎ 03 89 77 90 34 - www.parc-ballons-vosges.fr - rondleiding (2 dagen tevoren reserv.) - half juni- half sept.: dag. behalve ma 10.00-12.00, 13.30-17.30 u; half sept.-half juni: dag. behalve za, en zondagochtend - gesl. jan., sommige feestdagen - gratis.

Maison du Parc Naturel Régional des Vosges du Nord – In het kasteel van La Petite-Pierre - 67290 La Petite-Pierre -

☎ 03 88 01 49 59 - www.parc-vosges-nord.fr - febr.-dec.: 10.00-12.00, 14.00-18.00 u - gesl. jan., 24, 25 en 31 dec., ma en di - € 2,50 (tot 12 jaar gratis).

Conservatoires Régionaux d'Espaces Naturels

Conservatoire des Sites

Alsaciens – Maison des Espaces Naturels - Écomusée - 68190 Ungersheim - ☎ 03 89 83 34 20 - www.conservatoire-sites-alsaciens.eu.

PAARDRIJDEN

Paardrijcentra

Délégation au Tourisme

Équestre, Région Alsace – 6 route d'Ingersheim - 68000 Colmar - ☎ 03 89 24 43 18 - www.chevalsace.com - dag. behalve za, zo 8.00-12.00 u. Gratis brochure na aanvraag.

Comité Départemental de Tourisme Équestre du Bas-Rhin

– 17 rue de la Westermatt - 67202 Wolfisheim - ☎ 03 88 77 39 64 - www.chevalsace.com.

Comité Départemental de Tourisme Équestre des Vosges

– 87 r. du Fort - 88550 Pouxieux - ☎ 06 71 06 52 67 - www.cdtevosges.ffe.com - dag. 9.00-21.00 u.

🌿 Vraag de jaarlijkse brochure aan bij de hierboven genoemde comités: *Cheval nature, l'officiel du tourisme équestre*.

Ruitertochten

Jura Alsacien; Vallons du Sundgau; Pays des

Étangs – Paardrijboerderij
Zum Blaue - 5 r. Wolschwiller -
68480 Kiffis - ☎ 03 89 40 35 25 -
www.cheval-kiffis.com.
Ruitertochten op alle niveaus.

PLEZIERVAART

Diverse grote vaarwegen door-
kruisen de Elzas en de Vogezen:
het Marne-Rijnkanaal, de Rijn,
het grote Elzaskanaal van Basel
naar Lauterbourg, en het Rhône-
Rijnkanaal (noordelijke deel).

Verhuur van boten

De *bateaux habitables* of *house
boats* zijn meestal ingericht voor
zes tot acht personen. Varend kunt
u de bezienswaardigheden langs
de vaarwegen bekijken. De boten
worden verhuurd per dag, weekend
of week. In Lutzelbourg, Saverne,
Schiltigheim en Straatsburg zijn bo-
ten te huur waarvoor geen vaarbe-
wijs nodig is.

Nicols – 11 rue de l'Orangerie -
67700 Saverne - ☎ 03 88 91 34 80 -
Verhuur van *bateaux habitables*
zonder vaarbewijs (2 tot 12 pers.)
voor tochten vanuit Saverne,
over het Marne-Rijnkanaal-
Reserveringscentrale: rte du
Puy-Saint-Bonnet - 49300 Cholet -
☎ 02 41 56 46 56 - www.nicols.com.

Port Autonome de

Strasbourg – 25 rue de la Nuée-
Bleue - 67000 Strasbourg -
☎ 03 88 21 74 74 - 8.00-12.00, 13.00-
17.00 u - gesl. za, zo en feestdagen.
Het is aan te raden voor vertrek
goede waterkaarten of -gidsen
aan te schaffen: **Librairie Fluvial** -
2 r. des Consuls - 34973 Lattes
Cedex - ☎ 04 67 50 42 69 -
www.librairieflyuvial.com.

Éditions du Plaisancier –

26 r. Jacob - 75006 Paris -
☎ 01 42 34 96 69 - www.vagnon.fr.

Rondvaarten

Tochten van een uur, een halve of
een hele dag.

CroisiEurope-Alsace Croisières –
12 rue de la Div.-Leclerc -
67000 Strasbourg - ☎ 08 26 10 12 34 -
www.croisieurope.com. Riviertochten
van 1 tot 13 dagen op de Rijn, Moezel,
Sarre, Neckar, Main, Donau, Rhône,
Saône, Seine, Elbe, Po (Italië), Douro
(Portugal), Guadalquivir (Spanje),
Tisza en in de Donaudelta.

RONDLEIDINGEN

 U vindt informatie over rond-
leidingen in de rubrieken 'Inlich-
tingen' aan het begin van elk
hoofdstuk van 'Steden en beziens-
waardigheden'.

SKIËN

De Vogezen zijn heel geschikt voor
minder ervaren skiërs. De hellingen
met naaldbomen variëren in hoogte
van 600 tot 1400 m. Alpineskiën kan
op talloze plaatsen, met in totaal
109 skiliften en tien stoeltjesliften.
Soms is skiën door de aanwezigheid
van sneeuwmachines en verlich-
ting ook 's avonds mogelijk, met
name bij **Gérardmer** en **La Bresse**.
Langlaufers kunnen gebruikmaken
van meer dan 300 km aan bewegwij-
zerde en goed onderhouden loipes.
www.skifrance.fr.

SOUVENIRS

Wijn

Wijnen uit de Elzas (riesling, gewürz-
traminer, sylvaner, pinot blanc, pinot
noir, pinot gris en muscat) zijn ver-
krijgbaar bij de vele kelders van lo-
kale wijnproducenten, en in de ste-
den in grote speciaalzaken. En niet
te vergeten op de wijnmarkten die
over het algemeen van juli tot sep-
tember overal worden gehouden.

Bier

De Elzas is uiteraard de streek van
het bier: industrieel (Kronenbourg

Rond Saverne en de noordelijke Vogezes **5**

Michelinkaart 307, 314 en 315 – Moselle (57), Bas-Rhin (67)

▶ MASSIF DU DONON ★★ EN RONDRIT 364

Ten noorden van Donon:

▶ WANGENBOURG EN RONDRIT 368

▶ MARMOUTIER ★ 370

▶ SAVERNE ★ EN RONDRIT 373

Ten noorden van Saverne:

▶ PARC NATUREL RÉGIONAL DES VOSGES DU NORD ★★ EN RONDRITTEN 382

▶ NEUWILLER-LÈS-SAVERNE ★ 398

▶ BOUXWILLER 400

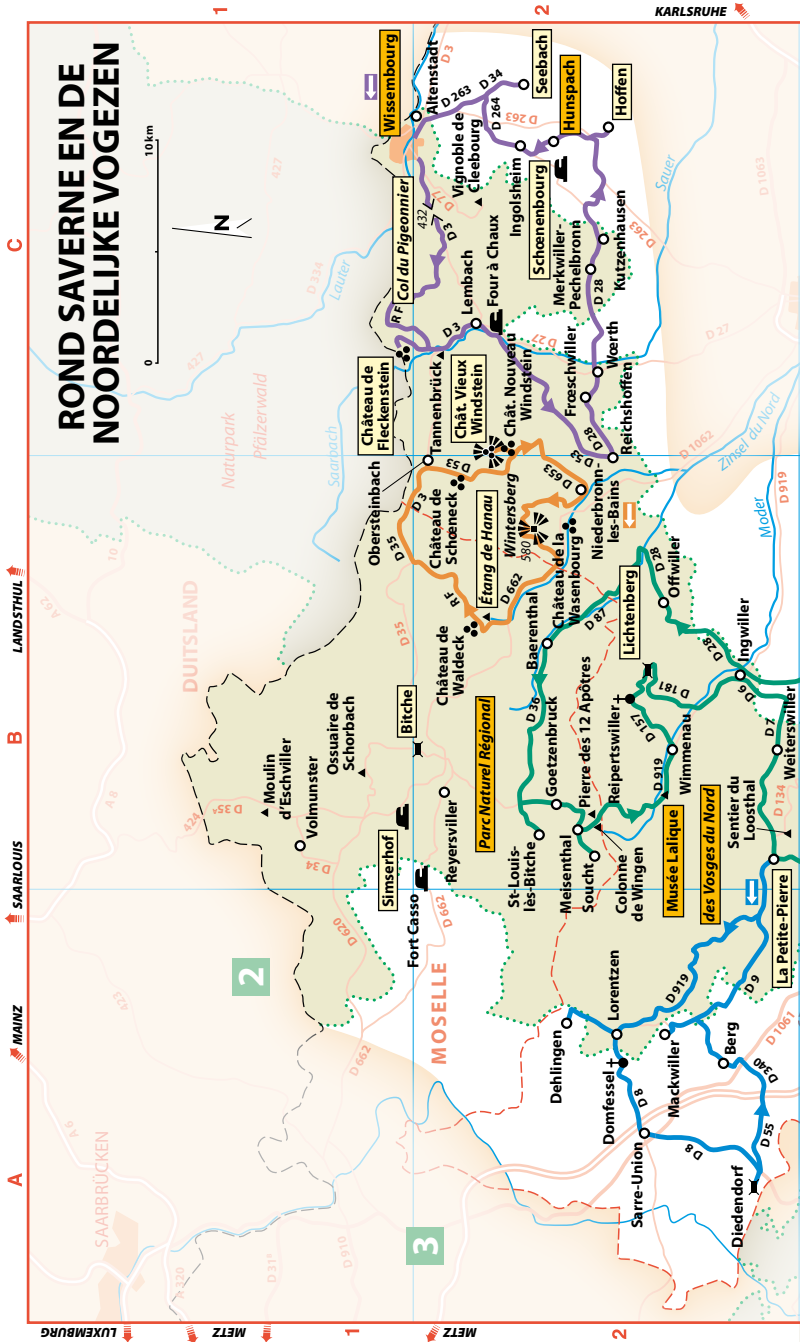
▶ LA PETITE-PIERRE ★ EN RONDRIT 404

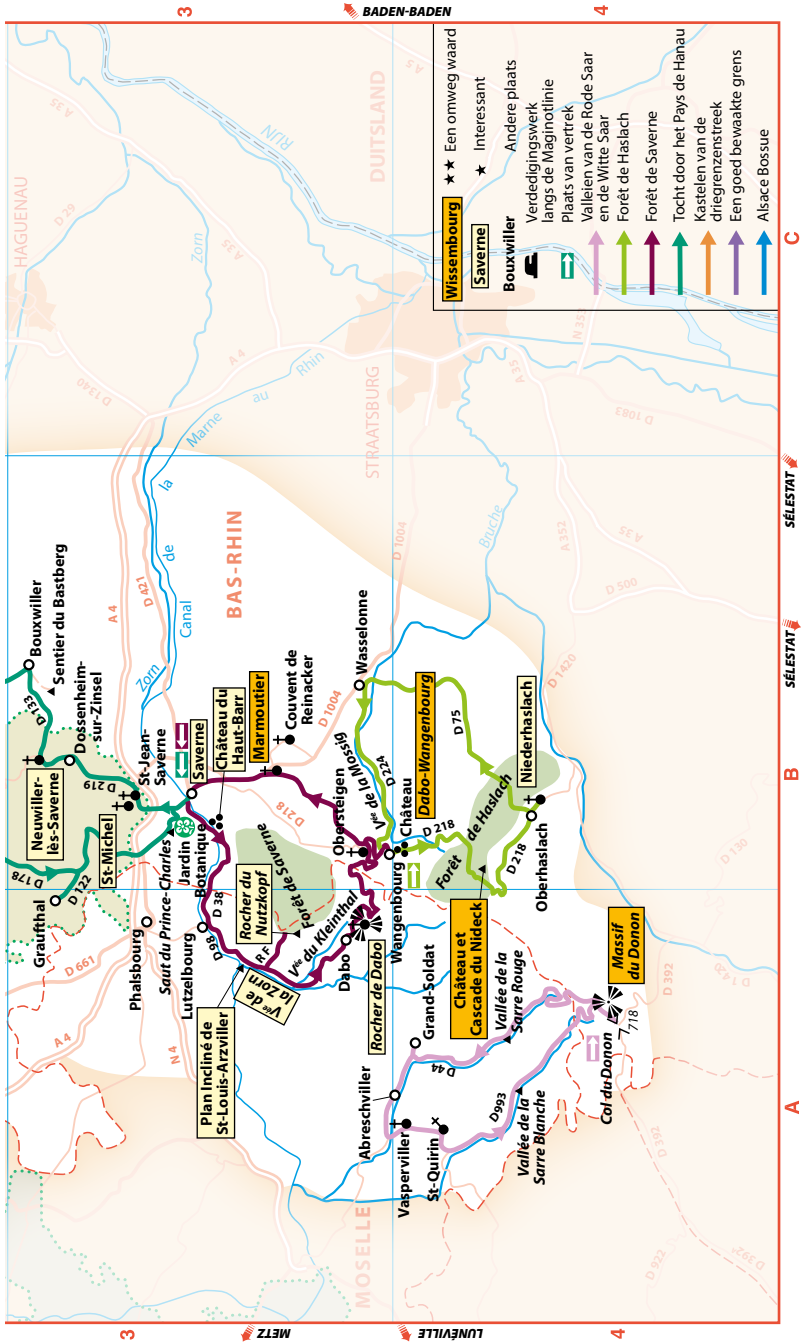
▶ NIEDERBRONN-LES-BAINS 411

▶ BITCHE ★ 414

▶ WISSEMBOURG ★★ 418

ROND SAVERNE EN DE NOORDELIJKE VOGEZEN

Wissembourg ★★ Een omweg waard
Saverne ★ Interessant
Bouxwiller Andere plaats
 Verdedigingswerk langs de Maginotlinie
 Plaats van vertrek
 Valleien van de Rode Saar en de Witte Saar
 Forêt de Haslach
 Forêt de Saverne
 Tocht door het Pays de Hanau
 Kastelen van de driegrenzestreek
 Een goed bewaakte grens
 Alsace Bossue

3

BADEN-BADEN

4

C

SÉLESTAT

SÉLESTAT

B

A

3

METZ

LUNÉVILLE

4

Massif du Donon

Moselle (57), Meurthe-et-Moselle (54), Vosges (88), Bas-Rhin (67)

Van welke kant je ook komt, het silhouet is altijd herkenbaar: een top met twee terrassen die de grens markeert tussen de Elzas en Lotharingen. Dit is het rijk van de beroemde blauwsparren van de Vogezes en van de gewone spar. Het Donon-massief is de plaats waar talloze beekjes ontspringen en de nabijheid van de hemel gaf de 1009 m hoge berg een heilig karakter. Op de top zijn sporen te vinden van religieuze rituelen uit de Keltische en Gallo-Romeinse tijd.

ADRESBOEKJE: BLZ. 367

Overnachten, uit eten, winkelen, sport en ontspanning enz.

INLICHTINGEN

Toeristenbureau – La Grande-Haie - 88110 Celles-sur-Plaine - ☎ 03 29 41 19 25 - www.paysdeslacs.com - juli-aug.: 10.30-19.00, ma 13.00-18.00 u; juni: za, zo 10.30-19.00 u; april-mei: za, zo 13.30-18.30 u; sept.-maart: informeer naar de tijden - gesl. half okt.-eind maart.

Toeristenbureau – Quai de la Victoire - 88110 Raon-l'Étape - ☎ 03 29 41 28 65 - www.ot-raon.fr - half juli-half aug.: 9.00-19.00, zo 10.00-12.00 u; half aug.-half juli: dag.

behalve zo 9.00-12.00, 14.00-18.00, za 9.00-12.00 u - gesl. bep. feestd.

LIGGING

Regiokaart A4 (blz. 362-363). Het Massief van de Donon, tussen Saint-Dié-des-Vosges en Saverne, ligt in het zuidelijke deel van het zandsteengebied van de Vogezes.

AANRADERS

De Col du Donon, het smokkelaarspad.

MET KINDEREN

Het treintje door het bos van Abreschviller naar Grand-Soldat.

Rondrit Regiokaart (blz. 362-363)

VALLEIEN VAN DE RODE SAAR EN DE WITTE SAAR A4

▶ Rondrit van 55 km, in roze aangegeven op de regiokaart (blz. 362-363). Ga uit van ongeveer 2 uur.

Col du Donon A4

👉 Ca. 1.30 uur lopen heen en terug. Parkeren tegenover het boswachtershuis van Haut-Donon.

De Col du Donon is al duizenden jaren een belangrijke doorgangsroute voor pelgrims, reizigers en toeristen. De Kelten bouwden hier als eersten een tempel voor de god Cerf. Er zijn ook sporen van Gallo-Romeinse culten gevonden: Mercurius, de god van de reizigers, werd hier aanbeden. De vondsten van de opgravingen op de Col du Donon bevinden zich in de archeologische musea van Straatsburg en Épinal.

Vanaf de top (718 m) heeft u een **panoramisch uitzicht★★** op de Vogezes, het Lotharingse plateau, de Elzasvlakte en het Zwarte Woud. Tussen de twee

De op de oudheid geïnspireerde tempel op de top van de Col du Donon

B. Gardel/hemis.fr

oriëntatietafels staat een kleine nagebouwde Romeinse tempel uit de tijd van Napoleon III en op de hellingen zijn Gallo-Romeinse overblijfselen te zien.

De route voert van de top naar de mooie **Vallée de la Sarre Rouge**, of Vallée de Saint-Quirin, en loopt daarna over de hoogvlakte van Lotharingen.

Na een lichte klim op de D993 laat u de weg naar Cirey-sur-Vezouze links liggen; u volgt de D145 en daarna de D44.

Hier begint een mooie afdaling door de bossen naar de Vallée de Saint-Quirin. De holle weg volgt de bochten van de Sarre Rouge, een bescheiden bergbeekje.

Abreschviller A4

Een **bostreintje** (stoom of diesel) rijdt door de mooie natuur van de Sarre Rouge naar Grand-Soldat (6 km) (2 pl. *Norbert-Prévo*t - ☎ 03 87 03 71 45 - <http://train-abreschviller.fr> - ♿ - april-okt.: *informeer naar de vertrektijden - rondleidingen na afspraak (1.30 uur) - € 13 (tot 4 jaar € 8,50) - gehandicapt en na reserv.. - beperkt*

DE SLAG OM DE DONON

De **Grand Donon** en de **Petit Donon**, sinds 1871 Frans, speelden een belangrijke strategische rol aan het begin van de Eerste Wereldoorlog toen het 21ste korps (het 1ste leger van generaal Dubail) bevel kreeg om posities in te nemen langs de grens tussen de Voagezen (Lotharingen) en het Duitse Rijk (de Elzas).

Het 1ste leger van generaal Dubail kreeg op **4 augustus 1914** het bevel om alle passen van de Voagezen in te nemen. De strijd om het Massief van de Donon begon op **14 augustus** en woedde op **20, 21 en 22 augustus** op zijn hevigst, zoals te lezen valt op het monument dat midden op de begraafplaats van La Fontenelle staat. De infanteriejagers moesten het 21ste korps dekking geven toen dat zich moest terugtrekken uit het dal van de Bruche. Aan Duitse kant moest het 14de korps reservisten uit de regio Baden het plateau verdedigen en voorkomen dat de Franse troepen de **Petit Donon** bereikten. Dit natuurlijke fort zou tot 1918 in Duitse handen blijven.

ROND SAVERNE EN DE NOORDELIJKE VOGEZEN

aantal plaatsen. Mogelijkheid om in een luxueuze treinstel, in 'Orient Express'-stijl, te reizen € 17 (4 tot 12 jaar € 10).

Grand-Soldat – In dit gehucht werd Alexandre Chatrian geboren, die met Émile Erckmann uit Phalsbourg het 19de-eeuwse schrijversduo Erckmann-Chatrian vormde.

Ga 3 km verderop naar links de D96F op naar Saint-Quirin.

Vasperviller A4

Dit dorp op de eerste uitlopers van de Donon dankt een opmerkelijk modern **kerkje**, de Sainte-Thérèse (1968), aan de architect Litzenburger. Vanaf de klokkentoren, bereikbaar via een bijzondere trap annex kruisweg van 75 treden, hebt u uitzicht op het dorp en het dal met de weg naar Saint-Quirin. Het interieur van de Sainte-Thérèse wordt verlicht via mooie gebrandschilderde ramen met de 'Stamboom van Christus'.

Saint-Quirin A4

Dit aangename dorpje heeft veel te danken aan de fraaie **priorij**★, die onmiddellijk opvalt door het opmerkelijke silhouet van de **kerk** (1722). De barokkerk heeft twee torens en een klokkentorentje met uivormige daken. Binnen is een gerenoveerd Silbermannorgel uit 1746 te bewonderen en meubels in Lodewijk XIV- en Lodewijk XV-stijl.

Een beetje lager, aan de voet van het standbeeld van de H. Quirinus, ontspringt een 'wonderbron', waarvan het water huidziekten zou genezen.

Neem de weg tegenover de kerk naar de hooggelegen kapel.

De kapel staat op de plek waar ooit een Keltisch heiligdom stond. Het **uitzicht**★ op het bos van Saint-Quirin is adembenemend. Voor wandelaars zijn er talrijke bewegwijzerde wandelpaden in de omgeving.

Rijd Saint-Quirin uit in westelijke richting via de D96 en ga 2 km verderop linksaf de D993 op.

De D993 voert door de mooie bossen van de **Vallée de la Sarre Blanche**. Het dal is dunbevolkt, met slechts hier en daar een zagerij of boswachterswoning, maar landschappelijk zeer fraai.

De route voert weer terug naar de Elzas. Laat de weg naar Abreschviller links liggen en rijd terug naar de Col du Donon via de D993.

MASSIF DU DONON: ADRESBOEKJE

OVERNACHTEN

DOORSNEEPRIJZEN

Chambre d'Hôte Le P'tit

Bonheur – 21 Les Noires-Colas - 54540 Bionville - ☎ 03 29 41 12 17 - www.vosgespetitbonheur.fr - 📍 📞 - 5 kamers € 57/89 ☺ - maaltijd € 24 (tot 12 jaar € 12) incl. drank, na reserv. U bent altijd welkom in deze grote hoeve langs een kabbelende stroom. Comfortabele kamers die zijn vernoemd naar folkloristische

dansen. Na het avondeten is er vaak traditionele livemuziek.

Chambre d'Hôte Monique

et Daniel Bouvery – 18 r. du Val - 54480 Cirey-sur-Vezouze - ☎ 03 83 42 58 38 - www.chambres-haute-vezouze.com - 📍 📞 - 5 kamers € 70/105 ☺ - maaltijd € 23 na reserv. Dit herenhuis aan de voet van de Vogezes heeft goed toegepaste kamers. Ontspannen kan bij de open haard in de zitkamer of rond de biljarttafel. Uitgebreid

MASSIF DU DONON

ontbijt met fijne vleeswaren en kazen: table d'hôte met regionale gerechten.

WAT MEER LUXE

Étable Gourmande – 3 lieu-dit Stossberg - 57870 Plaine-de-Walsch - ☎ 03 87 25 66 34 - www.aubergedeletable.com - *gesl.* 2 weken in jan., 2 weken in aug., ma-, di- en za-middag en zo-avond - ♿ - 📺 - 10 kamers € 69 - 🍷 € 9 - *rest.* € 23,50/58. Dit mooie, rustieke adres is een aangename verrassing. De keurige kamers zijn ingericht in chaletstijl. En op het menu staan even uitgebreide als heerlijke gerechten zoals zelfgerookte zalm en fijne vleeswaren van eigen boerderij.

UIT ETEN

WAT MEER LUXE

Hostellerie du Prieuré – 163 r. du Gén.-de-Gaulle - 57560 St-Quirin - ☎ 03 87 08 66 52 - www.saint-quirin.com - *gesl.* 1 week in maart, eind aug., najaarsvak., za-middag, di-avond en wo - ♿ - 📺 - 8 kamers € 65/75 - 🍷 € 9 - lunch-menu € 13,50 - € 30/72. In dit oude pand midden in een dorp dat erg in trek is bij wandelaars, bereidt de chef-kok uitgebreide maaltij-

den op basis van streekproducten. Praktische kamers in het typische familiehuis vlakbij.

Auberge de la Forêt – 276 r. des Verriers - 57560 Abreschviller - ☎ 03 87 03 71 78 - www.aubergedelaforet57.com - *informeer naar de jaarlijkse sluitingsperiode - gesl. di-avond en ma - 📺 - lunch-menu € 14 - € 30/58.* Een herberg die indruk maakt met zijn torentje. Een modern, sierlijk ingericht interieur en een eigentijdse keuken.

SPORT EN ONTSPANNING

Sentier des Passeurs

(Smokkelaarspad) – Dit bewegwijzerde wandelpad loopt van het boswachtershuis van Salm naar Moussey. Het werd tussen 1941 en 1944 gebruikt door de inwoners van de geannexeerde Elzas die het naziregime wilden ontvluchten en terug wilden keren naar Frankrijk. Ze werden begeleid door smokkelaars die de streek als hun broekzak kenden. 's Zomers wandelingen met gids. *Inlichtingen bij het toeristenbureau - 114 Grand'Rue - 67130 Schirmeck - ☎ 03 88 47 18 51 - www.valleedelabruche.fr - half april-half okt. - gratis (tegen betaling terugreis per bus vanuit Moussey).*

Vertaling	Bep Fontijn, Eric Strijbos, Alexander van Kesteren, Sylvia Birnie, Frans Lueb
Eindredactie	Karin Evers
Opmaak	Asterisk*, Amsterdam
Omslagfoto	Shutterstock/ariadne de raadt
Oorspronkelijke titel	Alsace
Oorspronkelijke uitgever	Michelin, Parijs
Uitgevers	Philippe Orain (Michelin, Parijs) Lieven Defour (Lannoo, Tielt)
Eindredactie	Irène Lainey, Aurore de Neuville, Hélène en Antoine Storelli
Redactie	Céline Chaudeau, Mélanie Cornière, Marie Delbès, Laurent Gontier, Guylaine Idoux, Anath Klipper, Annabelle Lebarbé, Sophie Pothier, Jérôme Saglio, François Sichet, Julie Wood
Grafisch ontwerp	Christelle Le Déan
Omslagontwerp	Keppie&Keppie, Varsenare
Cartografie	Thierry Lemasson, Denis Rasse
Met dank aan	Didier Broussard, Maud Lomnitz (beeldredactie), Bénédicte Lathès, Willian Biemann (Basel Tourismus)

© Michelin

© Cartografie: Michelin

© Nederlandse tekst: Uitgeverij Lannoo, nv, Tielt, 2017

Het redactieteam heeft de grootste zorg besteed aan de samenstelling en de controle van deze gids. Maar omdat de gegevens voortdurend gewijzigd worden, moet de praktische informatie (prijzen, adressen, bezoeken, telefoonnummers, bezienswaardigheden, internetadressen) worden beschouwd als een aanwijzing. Het is dan ook best mogelijk dat bepaalde info bij het verschijnen van deze gids niet helemaal correct of volledig is. Wij kunnen daar niet verantwoordelijk voor worden gesteld.

Deze gids bestaat voor en door u; u bewijst ons dan ook een grote dienst door eventuele tekortkomingen of vergissingen te melden. Aarzel niet om ons uw opmerkingen en suggesties over de inhoud van deze gids mee te delen. Bij een eerstvolgende bijgewerkte editie zullen wij daar rekening mee houden.

Contactadres

De Groene Reisgids
Uitgeverij Lannoo
Kasteelstraat 97
B-8700 Tielt
degroenereisgids@lannoo.be

De Groene Reisgids
Uitgeverij Terra Lannoo bv
Papiermolen 14-24
NL-3994 DK Houten
degroenereisgids@terralannoo.nl

www.lannoo.com

D/2017/45/175 - NUR 512
ISBN 978 94 014 3949 7

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.